

SOSYAL BİLİMLER ve HERMENEUTİK ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

Sevra FIRINCIOĞULLARI*

Öz

Bu çalışma aydınlanmanın temel argümanlarıyla biçimlenmiş pozitivist görüşe alternatif olarak ortaya çıkan hermeneutik yaklaşımı ele almıştır. Hermeneutik yöntem pozitivistliğe alternatif olarak doğmuş ve sosyal bilimler alanında farklı yöntemlerin kullanılabileceği iddiası ile ortaya çıkmıştır. Çıkış noktası itibariyle teolojik çevrelerce başlatılan hermeneutik çabalar, Dilthey ve ontolojik hermeneutiğin en önemli ismi Gadamer ile zenginleşmiştir. Çalışma içinde hermeneutiğin doğuşu, gelişimi ve söz konusu isimlerle birlikte zenginleşen karakteri tanıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hermeneutik, Sosyal bilimler, Pozitivizm, Aydınlanma

A Short Review on Social Science and Hermeneutics

Abstract

This study dealt with enlightenment basic arguments of the hermeneutical approach formatted as an alternative to the positivist view. Hermeneutics as an alternative method and positivism born in the social sciences has emerged with the claim can be used in different ways. starting point for theological hermeneutics circles initiated efforts Dilthey and the most important name was enriched with an ontological after Gadamer's hermeneutics. The birth of hermeneutics in the study, character development and enrichment with such names have been described.

Keywords: Hermeneutics, Social sciences, Positivism, Enlightenment

Giriş

Sosyal bilim felsefesi temelde bilgi ve bilim kavramlarına yönelik bakış açılarını ele alan bir uğraşı alanıdır. Felsefeden ayrı bir etkinlik alanı olarak sosyal bilim, kökenleri 15-16. yy.larda başlayan ve 19. yy.da bağımsız olarak

---

* Dr.,sevrafirinci@gmail.com

Makale Gönderim Tarihi: 22.10.2015, Kabul Tarihi: 24.02.2016

kendisini var eden, görece yeni bir etkinliktir. Doğa bilimlerinin gelişip felsefeden bağımsız bir alan haline gelmesinden bir süre sonra, bazı düşünürler toplumun incelenmesinde de felsefeden bağımsız bir etkinlik alanının olması gerektiğine kanaat getirmiş, toplumsal düşünceyi bir bilim formasyonuna dönüştürme girişimleri, sosyal bilimlerin nasıl mümkün olacağına, bunun yönteminin nasıl olması gerektiğine ilişkin sorular sormuş ve cevap bulmaya çalışmışlardır. Daha çok metodolojik bağlamda gelişen tartışmaların sonucunda iki ana eğilim öne çıkmıştır. Bunlardan ilki pozitivism ve ikincisi ise anlama/yorumlama (Hermeneutik) yaklaşımıdır (Arlı, 2009:96).

Bu iki karşıt yaklaşım epistemolojik olduğu kadar ontolojik kavrayış açısından da farklılık arz eder. Yani doğa ve toplumun ne olduğuna ilişkin verilen cevaplar bu yaklaşımların ana niteliklerini ortaya sermektedir.

Pozitivism, aydınlanmanın evrensellik, rasyonellik ve ilerlemecilik fikrini benimseyen modern bilimi temel alan ve en genel kapsamda dini ya da metafizik öğeleri reddeden dünya görüşünü temsil eder. Pozitivism, aydınlanmanın salt akılcı ve ilerlemeci yönünü evrensellik temelinde bilimsel alanda savunan görüştür. Buna göre saf ve gerçek bilgi, metafizik öğelerden arınmış, rasyonel ve empirik yolla elde edilen bilgidir. Ve bu bilgi edinme biçimi, doğa bilimlerinde olduğu gibi insan bilimlerinde de kullanılabilir.

Empirik bilim ve bilimsel metodoloji sayesinde doğa yasalarının keşfini ve fizik, kimya ve biyolojide doğa güçlerinin etkilerinin ortaya konulmasını örnek alan pozitivistler, toplumun nasıl geliştiğini açıklamak ve sosyal değişimin temel nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymak için aynı metodolojiyi sosyal bilimlere de uygulamalar (Slattery, 2007: 71).

Dolayısıyla bilimsel etkinlikte mutlak akılcı, ilerlemeci, ve determinist bir etkinliği savunan pozitivism, bilimsel alanda saf nesnel bilgiyi de en önemli amaç olarak görmektedir. Bu bağlamda bilimsel alanda sezgisel olanın reddini de içeren bir tavır olarak ortaya çıkan pozitivism, bilimi salt rasyonel bir etkinlik olarak tanımlamakta, empirik ve nesnel bir bilimsel etkinliğin altını çizirken, kabul edilebilir tek bilimsel yöntemin de tümdengelim olduğunu savunmaktadır. Pozitivist bilim felsefesiyle bilimlerin birliği ilkesi egemen hale gelince, tarihe ve topluma yönelen bilgi etkinliğinin de doğa bilimleri örneğine göre şekillendirilmesi fikri, bilimlerin tek bir ilkeye indirgenemez bir doğaya sahip olduğu gibi karşı bir savla eleştirilmiştir (Adugit, 2005:246).

Pozitivizmin akılcı öne çıkararak ve sezgisel olanı reddeden vurgularını aydınlanmanın metafiziğe olan keskin tavrı ile açıklamak mümkündür. İçinde

geliştiği döneme bakıldığında aydınlanmanın, kilisenin sarsılmaz otoritesi karşısında akılcılığı, monarşik yönetimler karşısında doğal hak anlayışı ile doğal ilerleme fikrine olan vurgusu anlaşılabilir olsa da, pozitivizmin karakterinde somutlaşan mutlak akılcı, evrensel ilerleme fikrinin ve saf empirik bilgiye dayalı doğal yasalara ulaşmaya çalışan bilim anlayışının tartışmaya açık olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Özellikle sosyal bilimler cephesinden bakıldığında, aydınlanmanın temel kabullerinden beslenen salt empirik bilgiye dayanan, sezgisel bilgiyi reddeden, mutlak nesnellik vurgusu içeren tavrı oldukça katı ve kabul edilemez görünmektedir. Zira Weber'in de vurguladığı gibi, insan söz konusu olduğunda, salt akılcılıktan ve mutlak bir evrensellikten söz etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü insan dünyası, kendi yarattığı kültürün karmaşıklığını ve renkliliğini, en önemlisi de rasyonel alanın dışında kalan duygusal ve irrasyonel düşünce ve eylem türlerini de içermektedir. Bu noktada Alman Tarih Okulu'nun vurguları oldukça önemlidir.

Sosyal bilimler alanında yapılacak herhangi bir çalışmada mutlaka ele alınan dönemin kültürel değerlerine ve milli öğelerine eğilmek gerektiği üzerinde duran Alman Tarih Okulu, her toplumu kendi tikelliği içinde ele almak ve değerlendirmenin önemini vurgulamıştır. Yine bu doğrultuda Okul'un, herhangi bir toplum içinde yapılacak çalışmanın, diğer tüm toplumları kapsayıcı evrensel bir nitelik arz etmediği yönündeki vurgusu da önemlidir.

Tarihsel bilgi bir halkın, bir ulusun, bir devletin kendine özgülüğünü oluşturan öğelerin eleştirisi ve çözümlenmesi yoluyla elde edilir. Bu bakımdan, tarihsel bilgi, bir ulusun, bir halkın belli bir süreçte kendisini nasıl tanıdığının da bilgisi olmak durumundadır. Böyle bir bilgi için başvurulabilecek başlıca öğeler ise, bir ulus ya da halkın tümü ya da büyük çoğunluğu için geçerli kabul edilmiş olan hukuksal düzenler, anayasalar yanında, o ulus ya da halkın kendisine özgü ahlaksal ya da estetik değerler de olabilir... Tarihsel bilgi, "bir halkın, bir ulusun kendi hakkındaki bilinci" nin ne olduğu saptanarak ve sadece o halk ve ulusun tarihi için geçerli olabilecek şekilde elde edilmiş olan bilgidir (Özlem, 1994: 103). Pozitivizmin tümdengelimci anlayışından farklı olarak tikelin bilgisinin değeri üzerinde duran Alman Tarih Okulu, pozitivizmin öngördüğü gibi, ilerlemenin de tarihin mutlak bir evresi olmadığının altını çizmiştir.

İlerlemenin bir tarih kategorisi olmadığını dile getirerek, tarihin aklın gerçekleşme alanı olduğu düşüncesine ve dolayısıyla Hegelci tarihi determinizm görüşüne karşı çıkan Okul, tarih bilgisinin, bir halkın kendisiyle ilgili bilincinin ne olduğunun belirlenmesi suretiyle, yalnızca o

halk için geçerli kılınacak bir bilgi olduğunu savunmuştur (Cevizci, 2005: 81).

Tarih biliminin malzemesi, empirik – doğabilimsel olguların dışında kalan bir alana aittirler. Bu malzeme, her dönem ve çağda insan eylemlerine yön veren ide, norm, ahlaksal ve estetik değer, hukuksal, ekonomik ve politik düzen, v.b. türden şeyler olup, mekanik doğa bilimlerinin açıklayamayacağı bir olgu türü oluştururlar. Bu olgu türü içinde doğabilimsel bakımdan ele alınmaya en elverişli gibi görünen ekonomik olgular bile ancak belirli hukuksal, ahlaksal ve politik olgularla ilişkisi içinde anlamlıdırlar (Özlem, 1994: 107).

Alman Tarih Okulu'nun da vurguladığı gibi her toplumu kendi kültürel yapısı çerçevesinde tikel bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Aksi halde pozitivistin öngördüğü şekilde, insanın değerler dünyası ile örölü olan kültüre, evrensel kabullerle yaklaşmak, söz konusu kültürün kendine özgü yapısını görmeyi olanaksız kılacaktır. Aynı zamanda yine pozitivist yaklaşımın savunduğu gibi salt empirik veriler ışığında zorunlu bir nedensellik ve doğa bilimlerinin yöntemleriyle sosyal bilimlere yaklaşmak insan dünyasının olumsal yönünü yok saymayı gerektirecektir. Yine böyle bir yönelim, insan eylemlerini basit bir neden sonuç ilişkisine indirgeme durumunu da beraberinde getirecektir. Ancak insan dünyası, insanların rasyonel olduğu kadar, irrasyonel ve zaman zaman beklenmedik eylemlerinin gerçekleştiği olumsal bir akışla ilerler. Weber, bunu "olumsal nedensellik" olarak adlandırmaktadır. Buna göre, doğa bilimlerinde olduğu herhangi bir olayın örneğin A'nın B'yi mutlaka meydana getireceği yönünde katı belirlenimci bir tavır kabul edilebilir görünmemektedir. Sosyal bilimlerde araştırılan olgular insan temelli eylemler olduğundan mutlak bir nedensellikten söz edilemez. Çünkü insanlar eylemlerini anlam yükleyerek gerçekleştiren varlıklardır. Ve anlamlar her zaman farklı bireyler için aynı motivasyonları içermeyebilir.

Bu çerçevede sosyal alanın, insanın karmaşık ve anlaşılmayan yönlerini, pozitivistin ve aydınlanmanın reddettiği metafizik ve irrasyonel eylem olayları da içinde barındırabileceğini vurgulamak gerekmektedir. Bu nedenle pozitivistin değerlerden ve önyargılardan arınık, yasa temelli evrensel bilim anlayışı yaklaşımı sosyal bilimler alanında yetersiz kalmaktadır. İnsan dünyası kültürel bir alandır ve değerlerle örölüdür. Sadece bu nedenden dolayı sosyal bilimlerde evrensel yasalara ulaşmak mümkün görünmemektedir. Çünkü sosyal olgular akışkan, değişken bir yapıya sahiptir. Bu akışkanlık içerisinde kesinlik içeren bir genelliğe ulaşamaz. Ancak olabirliklerden söz edilebilir.

İnsan dünyasında gerçekleşen olaylar kendi tarihsel, sosyal, ekonomik koşulları içerisinde bir defalık gerçekleşen olaylardır. Bu nedenle sosyal bilimlerde olaylara kendi bireysellikleri ve anlam çerçeveleri içerisinde bakmak gerekmektedir. İnsan dünyası içerisinde her olgu, kendi tarihsel bağlamı içinde farklı anlam çerçeveleri tarafından kuşatılır. Söz konusu anlam çerçeveleri de her toplumun kültürel bireyselliği ve tarihsel tekliği içinde üretilir. Elbette söz konusu anlamlar da mutlaka değerlerin varlığıyla mümkündür. Dolayısıyla daha önce de vurgulandığı gibi, insan söz konusu olduğunda, değerden arınık eylemlerden söz etmek mümkün değildir. Buna bağlı olarak herhangi bir toplum içerisinde yapılacak araştırma mutlaka söz konusu toplum içerisinde yaşayan bireylerin anlam dünyalarını (kültürlerini) tanımayı gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla insan bilimlerinde basit bir neden sonuç ilişkisi temelinde sadece açıklamaya dayalı bir çabanın yetersizliği de ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Weber'in de ısrarla üzerinde durduğu anlama oldukça önemlidir.

Weber, öncelikle sosyolojinin insan davranışıyla ilgili olarak, tabiat bilimlerinininkine benzer, genel geçer yasalara ulaşamayacağını iddia etmiştir... Biz tabiat bilimlerinde evrensel yasalara ulaşmaya çalışırız, oysa bu, toplumsal eylemleri tikel, tarihsel bağlamları içinde anlamayı amaçlayan sosyal bilimlerin amacı olamaz (Cevizci, 2005: 1716).

İnsanlar, doğadaki diğer canlılardan farklı olarak anlam üreten ve kendi anlam dünyaları içerisinde yaşayan varlıklardır. Gadamer'in de vurguladığı gibi insanın olduğu her yerde anlam ve anlama, anlamanın olduğu her yerde de yorum vardır. Gadamer, dünyayı algılayışımız dâhil, bilim, sanat ve yaşamın her alanında anlamanın olduğunu dolayısıyla her yerde yorumun devreye girdiğini belirtmektedir. Çünkü insan söz konusu olduğunda farklı bakış açılarına bağlı farklı yorumlar vardır. Bu farklı yorumlar içerisinde insan diğerlerini tanır ve diğerlerine ait yorumları kendi yorumları dâhilinde kavrar.

Dünya tarihi, deyim yerindeyse, metinlerini anlamakla yükümlü olduğumuz geçmişin dilleriyle yazılmış insan Geist'in toplu eseri durumunda bir büyük karanlık kitaptır (Gadamer, 2002: 258).

Gadamer, sadece sosyal bilimlerde değil, insanın yaşadığı her alanda anlama ve yorumun gerçekleştiğini vurgulamıştır. Gadamer, anlamı ontolojik temelde ele almış, insanın her noktada anlamlarla düşündüğünü dolayısıyla kaçınılmaz olarak yorumun devreye girdiğini vurgulamıştır. Heidegger'in yorum ve anlama üzerine olan görüşlerinden oldukça etkilenen Gadamer, pozitivistin ısrarla üzerinde durduğu gibi değerden arınık saf bilimsel etkinliğin de mümkün olamayacağını altını çizer. Bu noktada hocası Heidegger'in görüşlerini

paylaşan Gadamer'e göre; bir şeyi "bir şey olarak" anlamak onu yorumlamak demektir. ... "Bilimin tasviri de *fiziksel yorumdur*" (Gadamer, 2008: 15).

Bu çerçevede, özellikle sosyal bilimlerde açıklamaların temelinde mutlaka anlamının bulunduğunu ve söz konusu anlamının da araştırmacının bireysel bilincinden kırılarak geçtiğini belirtmek gerekmektedir.

HERMENEUTİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hermeneutik, insanın yaşantısı içinde ürettiği her şeyi anlama ve yorumlama olarak ortaya çıkmış, özellikle 19. Yüzyılda doğa bilimlerinin insan bilimlerine kullanılma fikrine karşı gelişmiş bir kavramdır. Kavram, Yunanca yorumlama anlamına gelen *hermeneuein* kelimesinden türemiştir (Arlı, 2009:99). Bu çerçevede Hermeneutik; bir şeyi bildirme, haberdar etme, çeviri, açıklama ve açıklama sanatı olarak dile getirilir. Hermes, bir Tanrı elçisi olarak, Tanrı'nın buyruklarını ölümlülere açıklar ve iletir ancak bunu ölümlülerin anlayacağı dilde yapar. İşte bu anlamda düşünüldüğünde hermeneutik, başka dünyaya ait olan anlam bağlamını yaşanan dünyaya aktarmadır (Günay, 2002:82). Bu bağlamda bakıldığında, aynı zamanda bir *çeviri* olarak da karşımıza çıkar. Kavramın köklerinin Antik Yunan'a dayandığı ancak günümüzdeki anlamını 19. Yüzyılda kazandığı bilinmektedir.

Hermeneutik terimi ilk kez olarak Antik Yunan'da kullanılmıştır. Buna göre, Antik Yunan'da, tanrıların sözleri ve mesajları insanlara, tanrıların habercisi olan Hermes tarafından iletildiği ve Hermes tarafından aktarılan bu sözlerle tanrılar, insan hayatı hakkında insanların göremedikleri şeyleri anlaşılması kolay olmayan birtakım 'sözel kalıplar' içinde aktardıkları, fakat bu sözlerin yalnızca lâfzî anlamalarıyla dümdüz anlaşılacak yerine, açıklanmaları ve yorumlanmaları gerektiği için tanrıların sözlerini yorumlama faaliyetine hermeneutik adı verilmiştir. Hermeneutik teriminin söz konusu teolojik anlamı Ortaçağ'da da korunmuş ve terim, Hıristiyan teolojisinin kutsal kitaptaki tinsel hakikati anlayıp yorumlama işiyle meşgul olan kısmı için kullanılmıştır (Cevzici, 2005: 828).

Hermeneutik kavramı genel olarak, iki ana başlık çerçevesinde ele alınabilir. Birinci başlık epistemolojik yaklaşım, ikinci başlık ise ontolojik yaklaşımdır. Epistemolojik yaklaşım Schleiermacher ve Dilthey'in hermeneutik anlayışını ifade ederken, ontolojik yaklaşım Heidegger ve Gadamer'in Duruşuna tekabül eder (Arlı, 2009:98).

Schleiermacher

Hermeneutik yaklaşım, modern dönemde felsefi bir karakter kazanmıştır ve en temel kavramı dildir. Ancak bu dil bir araç değil, artık anlaşılması gereken, bizzatı bir varlıktır. Modern hermeneutik, başlangıç itibarıyla aydınlanma hareketinin genel karakteristiklerini taşır. Akılcı ve gelenek

karşıtıdır. Ancak onu bu bağlamından Schleiermacher kurtarır. Schleiermacher hermeneutiği dogmatik olmaktan kurtarmak üzere, rasyonel ve eleştirel bir genel teori kurmaya yeltenir. Kant felsefesi gerek kendisi, gerekse Dilthey için esin kaynağı olmakla birlikte, Schleiermacher akıl ve anlama kavramlarını Kantçı ve aydınlanmacı kullanımlarından arındırmaya çalışır (Arlı, 2009: 100-101). Bu dönemde hermeneutik, pozitivism gibi belli türden bilimcilik anlayışına karşı bir reaksiyon olarak gelişmeye başlar.

Metni doğru anlama sorunu ve bilgi varlık ilişkisi bakımından Kant felsefesinden etkilenen Schleiermacher, Kant'ın bilim ve metafizik ayrımı yapması gibi, kendisi de din ve metafizik ayrımına gider. Bu bağlamda dinsel objektif bilginin mümkün olabileceğini göstermek ister. Ancak Kant'tan farklılaştığı nokta, anlamının temeli olarak zihnin doğuştan sahip olduğu kategorileri değil, tecrübe yada deneyim kavramını esas almıştır. Schleiermacher'ın Kant'tan etkilendiği bir diğer nokta da eleştirel yaklaşımıdır. Schleiermacher din ve ahlak alanında eleştirel bir tarz geliştirerek, bu alanda da doğru bilgiye ulaşmak istemiştir.

Schleiermacher hermeneutiğinin temelde iki boyutu vardır. Birincisi *romantik felsefe*, ikincisi ise *eleştirel felsefe*dir. Schleiermacher'ın düşünceleri, döneminin romantik akımından etkilenmiştir; dolayısıyla o, hermeneutiği açıklarken birey olarak yazardan bahseder. Romantik hermeneutiğe göre kesin bilgiye ulaşmak için, yorumcu, öncelikle metnin yazıldığı dönem ve yazarın kullandığı dil hakkında bilgi sahibi olmalıdır; çünkü Eserin ortaya çıktığı dönemdeki sosyolojik ortam, dönemin koşulları ve aynı zamanda yazarın eseri oluştururken içinde, iç dünyasında neler olup bittiğini tam olarak bilmelidir (Toprak, 2003:109). Yani romantik hermeneutik, bir yazarı kendisinin anladığından daha iyi anlamak olarak da ifade edilebilir.

Filozofa göre bir konuşma ya da metin, tarih içerisinde anlaşılmaya yabancılaşır. Bu noktada hermenötik; bir metni kesin olarak anlamaktan ziyade, o metni anlayanlarla ya da farklı anlama biçimleriyle hesaplaşma, onları tamamlama imkanı sunar. Bu imkan dahilinde hermenötüğün; komparatif-gramatik yöntem ve psikolojik-sezgisel yöntem biçiminde iki bileşeni ortaya çıkar. Birincisi, dilin sınırları içerisinde kalarak kullanılan kelime ve ifadeler arasında bağlar kurmaya yararken; sezgisel yöntem birinci yöntemden arta kalan anlaşılmazlıkları veya yanlış anlaşılmalara yol açan boşlukları doldurmaya çalışmaktadır (Aliy, 2011: 4).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Schleiermacher, hermeneutik çıkışıyla tarihsel-toplumsal bilimlerde, nesnel bilginin türetilebileceği bir yöntem oluşturmaya çalışmış, bu çabasında Kant felsefesinden etkilenmiş ve Kant'ın bilim (doğa bilimleri) için yapmak istediğini tarihsel-toplumsal bilimlerde

gerçekleştirmek istemiştir. Schleiermacher ile hermeneutik, bütün tarihsel bilimlere bir temel olmuştur; bu nedenle tarihselciliğe ilk yönelen o olmuştur.

Dilthey

Kavramın gelişiminde ve 19. Yüzyıldaki anlamını kazanmasında etkili olan bir diğer isim ise Dilthey'dir. Kavram 19. Yüzyıla gelindiğinde, sosyal bilimler alanında doğa bilimlerinden farklı olarak ortaya çıkması zorunlu olan yeni bir yöntemin adı haline gelmiştir. Çünkü, sosyal alanda insan varlığı temelinde yapılacak bir araştırma, doğa bilimlerinde olduğu gibi çıplak empirik bir yönelimle araştırılmaz ve mutlak yasacı bir mantıkla da ele alınamazdı. İnsan iradesi olan özgür bir varlıktı, aynı zamanda insan dünyası ve onun inşası olan tarih de belirli yasalara indirgenemeyecek kadar değişken ve karmaşıktı. Bu değişkenliğin ve karmaşıklığın temelinde insanın kendi özgür iradesi ile inşa ettiği tarihi ve kültürü gören Dilthey'e göre:

İnsanda her şeyi iradeye bağlamak, dayandırmak ve her şeyi kendi kişisel özgürlüğü içinde yadsımak gibi bir olanak vardır ki; o sahip olduğu bu olanakla, kendisini doğadan tümden farklılaşmış ve başkalaşmış bir şey olarak tanır. Öyle ki, o, kendisini, doğanın ortasında, kendi eylemlerinin oluşturduğu çerçeve içerisinde [...] tanır. Ve işte burada, insan için, kendi bilincinin olgusu denen şey, tinsellik oluşur, böylece de kendi olanaklarıyla bağımsız hareket eden bu tinsel dünya içinde, insan kendi eylemlerine koyduğu hedeflere göre oluşan bir değer, bir yaşama amacı ortaya çıkar. O, bununla, bir nesnel zorunluluklar alanı olarak doğa alanından ayrılıp yine bu doğa ortasında oluşan bir şey olarak tarih alanına geçer. Özgürlük, bu tinsel bütünlüğün sayısız noktalarında hep ışıldar; burada doğal değişmelerin mekanik akışına karşıt olarak, iradeye dayalı eylemler vardır. Bu bütün, insanın kendi içinde süreceleşen her şeyi, kendi emeği ve kendi anlatımlarıyla başardığı her şeyi içine alır... İşte tin bilimlerinin konusu tamamen insani / tarihsel olan bu gerçekliktir (Özlem, 2000: 123, 124).

Dilthey, bu vurgusuyla öncelikle insanı tarihi ve kültürü yaratan, iradesi olan bir varlık olarak doğa alanından ayırma yoluna gider. İnsanın yarattığı bu alan ona göre, kaçınılmaz olarak insanın iradi ve kültürel bir varlık olması dolayısıyla dönemselsel bir çerçeve içerisinde yeni anlamlarla tekrar tekrar inşa edilir ki; kültür, yani "yaşantı" olarak adlandırdığı da bu alandır. Ona göre sosyal dünyada doğa bilimlerinin açıklama ve empirik bilgisi elde etme yönteminden farklı olarak anlama önemlidir. Çünkü her dönemin ve her toplumun yaşantısı diğerine göre farklı anlamlandırmalarla örülüdür. Ve söz konusu anlamın içine sızmadan da ele alınan dönem veya çağa ilişkin araştırma yapılamaz.

Tin ya da insan bilimlerini yaşantı kavramından hareket eden anlam bilimleri olarak tanımlayan Dilthey, bu bilimlerin, yazılı metinleri önce filolojik bir anlam eleştirisinden geçirmek, daha sonra da sözcüklerin belli bir dönem ya da çağda

söz konusu olan anlamlarını ortaya çıkarmak durumunda olduğunu öne sürmüştür. Çünkü belli bir dönemi ve kültürü anlamak için yazılı yapıtların lafzi ya da görünüşteki anlamını ortaya çıkarmak, yeterli olmaz; ayrıca, sözcüklerin belli bir dönem ya da çağın sahip olduğu manevi hayat veya kültürel boyutu altında kazandıkları anlamı da gün ışığına çıkarmak gerekir; Dilthey'a göre, bu yapıldığı zaman ancak, söz konusu anlamlar sayesinde o dönem ya da çağa egemen olan tinsellik kavranabilir. Bu anlamları açığa çıkaracak olan yöntem de, bir tür anlama ve yorumlama sanatı olarak, hermeneutiktir (Cevizci, 2005: 829).

Dilthey, tinsel dünya diye tanımladığı insan dünyasını anlayabilmek için, ele alınan dönemin ve çağın bireyselliğini göz önünde bulundurmamak ve söz konusu döneme özgü değerlerin içine sızmak gerektiğini vurgularken, özünde insan bilimlerinin doğa bilimlerinde farkını da ortaya koymaktaydı. Çünkü o, yapısı itibarıyla farklı olan, anlamlara bağlı değerlerle sarılı bir alanda doğa bilimlerinde kullanılan empirik, yasacı, evrensele ulaşmaya çalışan bir çabayı da anlamsız bulmaktaydı. Ona göre, anlamların içine doğan insan, bu anlam ve değerlerle kendi yaşantısını inşa eder. Ve değerler geçmişin mirası kadar çağın anlamlarını taşıyarak biçim kazanan, hem geçmişini hem de bugünü içine alan döneme ve kültüre özgü bireysel bütünlüklerdir. Ve en önemlisi değerler, insan dünyasının olumsal ve akışkan yapısı dolayısıyla devingen bir biçimde şekillenmekteydi. Dolayısıyla devinim içinde manevi bir bütünlük arz eden sosyal alan, doğa bilimlerinden her yönüyle farklıydı ve açıklanmayı değil anlaşılmayı gerektiren bir alandı.

Dilthey'e göre doğa bilimleri, mekanik işleyişe dayalı doğal nesnelere konu edinirken, tin bilimleri, insanın bilinçli edimlerinin ürünü olan tinsel dünyayı nesne edinir. Nedir bu dünyaların ayırıcı özellikleri? Doğal dünya, insanın edimlerinden bağımsız kendi başına bir varoluşa sahip ve doğa yasaları tarafından zorunlu olarak belirlenen nesnelere dünyasıdır. Tinsel dünya ise, insanlığın kültürel mirasının ürünüdür. Özbilince sahip olma olanağını taşıyan insan, bu bilinçle istencin egemenliğini, eylemlerinin sorumluluğunu, her şeyi düşünmeye bağlama ve kendi kişisel özgürlüğüyle her şeyi reddetme gibi bir olanağın olduğunu bulur. Kendisini doğadan ayıran bu olanağın etkinleşmesiyle insan, değerler ve amaçlar dünyasının, yani tarihin varolması sağlar. Bu, doğal zorunluluğu reddeden ve özgürlüğe gerçeklik kazandıran bir dünyadır; çünkü bu dünyada, istence dayalı edimler ve bireylerin deneyimleriyle yaratılan olgular, kısacası insanın emek ve çabalarının ürünü olan şeyler vardır. İşte, tin bilimlerinin içeriğini, bu tür edim ve eylemlerle oluşturulan toplumsal/tarihsel gerçeklik teşkil eder (Adugit, 20015:3).

Dilthey'a göre tinsel dünya, bir olgu dünyası bir empirik gerçeklik alanı değil, bir anlam dünyasıdır. Tinsel dünya, yaşanılan, benimsenen, kabullenilen, ilke, değer, kural, norm ide gibi "tinsel öğeler" ışığında görülebilecek olan insani

– toplumsal etkinliklerin dünyasıdır ki, bu dünya bir doğal olgu gibi açıklanmayı değil, öncelikle anlaşılmayı bekleyen bir dünyadır. Çünkü bu ilke, değer, norm, kural, ide, tasarım v.b türünden şeylerin doğada karşılığı yoktur. Tünel yaşam bu yüzden doğabilimsel açıklamanın değil, anlamanın konusudur... Böylece Dilthey, tinsel bilimler için ana yöntem olarak hermeneutik'i önermiş olur (Özlem, 1994: 139, 141).

Dilthey'in sosyal alanda anlam üzerine olan vurgularını ve genel kapsamda hemeneutiğe ilişkin görüşlerini genişleten kişi Gadamer'dir. Gadamer hocası Heidegger'den de etkilenerek, sosyal alanda ontolojik bir anlama üzerinde durmuştur. "Varlık ve Zaman" adlı eseri ile 20. yy. felsefesini ve hermeneutik geleneği derinden etkileyen Heidegger, Dilthey'in "yaşama" kavramının yerine "varoluş"u getirir. Dilthey'deki gibi artık hermeneutik bir yöntem değil, insanın varlık tarzı, dış dünyaya açılma biçimidir (Günay, 2002:90). İnsan Heidegger'e göre, evreni değil, *kendi tarihi içinde* kendini anlatmaktadır; kısacası insan hermeneutik yapmaktadır. Böylece Heidegger'de hermeneutik, insan varoluşunun bizzat kendisini anlama biçimi olur. Bu tartışmalar bağlamında hermeneutik, ontolojik alanda kendini göstermeye başlar. Heidegger, öğrencisi Gadamer'i bu çerçevede etkileyerek, hermeneutiğin ontolojik zemine geçmesinde önemli rol oynamıştır.

Heidegger'den etkilenen Gadamer'e göre "anlama, tarihsel bir çerçeve içinde var olan bilinçli insanların kendilerini dünyaya bağlamalarının en temel yolu, dünyayla kurdukları ilişkinin en açık ifadesidir. Buna göre anlamanın epistemolojik bir anlamdan ziyade, ontolojik bir anlamı vardır" (Cevizci, 2005: 741).

Buna göre anlamanın kendisi bir yöntemden ziyade insanın varoluşu temelinde anlaşılabilir bir şeydir. Gadamer, anlama ile ilgili varoluşsal görüşlerini özellikle dile ilişkin açıklamalarında netleştirmektedir.

Gadamer, Ontolojik Anlama Ve Dil

Gadamer, hermenutiği Dilthey'dan farklı olarak ontolojik temelde ele alır. Ona göre insan var olduğu andan itibaren içinde bulunduğu dünyayı anlamlandırmaya çalışmaktadır. Ve söz anlamlandırma kaçınılmaz olarak insanın yorumunu da içermektedir. Gadamer'e göre anlamak yorumlamaktır.

Dilthey, insan dünyasının anlaşılabilmesi için dilin mutlaka anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü dil anlamları dolayısıyla değerleri içine alan en temel insan ürünüdür. Dilthey'in bu görüşlerini ontolojik temelde değerlendiren Gadamer'e göre ise dil başlı başına insanın varoluş temelini ortaya koyduğu alandır. Ve dil içinde bulunan bütün kavramlar insanın anlamlandırma sürecinin kanıtları olarak ortadadırlar. Bu anlamlandırma ise mutlaka yorumu

içermektedir. Yani kültürün kuşatıcılığı ile deneyimlenen yaşam, aynı zamanda yorumlanarak hem toplumsal hem de bireysel bir çerçeve içinde değerlendirilmelidir. Bu noktada Gadamer, özellikle Schleiermacher'in yorumlama sürecinde dilde var olan psikolojik unsurların da dikkate alınması gerektiği yönündeki vurgusuna dikkat çeker. İnsan anlamalar dünyası içine doğar ancak sadece içine doğduğu anlamlar tarafından biçimlendirilmez. İnsan, anlamları bireysel yorumları ile kavrarken dönüştürebilen bir varlıktır da. Bu noktada dil içinde kullanılan her kavram hem içinde bulunduğu kültürün değerleri ile kuşatılmış hem de bireysel bilincin yorumuna belli ölçüde açık bir şekilde kavranır ki; bu da bireyin psikolojisinin devrede olduğu bir süreçtir. Buna göre belli bir döneme ilişkin değerlerin anlaşılması, hem çağın toplumsal algısının hem de bireyin dili kullanırken içinde bulunduğu psikolojik sürecin etkilenimlerinin anlaşılması ile mümkündür.

İşte bütün bu anlamlandırma sürecinin karmaşıklığı ve kültürün devingenliği içinde insan dünyası doğa bilimlerinin temel yöntemleri ile ele alınamayacak ölçüde farklı olduğundan yöntemi ve bakış açısı da farklı olmak zorundadır. Hatta yöntemin farklılığı gibi faktörler ele alındığında bile insan dünyasının tam anlaşılamayacağı bir dönemin sadece belli ölçüde girilerek yorumlanabileceğini belirtmek gerekmektedir.

Sonuç

Hermeneutik, sosyal bilimlerin kuruluşu ve gelişmesi sürecinde ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Temel itirazı Aydınlanma ve pozitivistizmin ortaya koyduğu iddialardaki bilimlerin birliği ilkesindedir. Bu doğrultuda, doğa bilimlerini başarıya ulaştıran yöntemin, aynen tarihsel ve toplumsal bilimlere de uygulanabileceği iddiasına bir itiraz olarak doğmuştur. Çok eski dönemlerden bu yana var olan ve daha çok dini metinlerin incelenmesi olarak öne çıkan hermeneutik etkinlik, Schleiermacher, Dilthey, Heidegger ve Gadamer gibi önemli düşünürler sayesinde, tarihsel ve toplumsal alanlardaki bilgilere de uygulanan bir yöntem olmuştur.

Tarihsel ve toplumsal bilimlerde anlamayı ve yorumu öne çıkartan hermeneutik ve tarihselcilik, 19. yy.da biçimlenmiş olduğu şekliyle, tarihin incelenmesi ve tarihsel bilginin doğasıyla yakından ilişkilidir. Hermeneutiğin karakteri insan/toplum bilimlerinin otonomisine ve bütünlüğüne yönelik saldırıyla biçimlenmişti. Temel amacı, tarihsel ve toplumsal bilgi hakkında ayrıt edici şeyin ne olduğunu belirlemek ve bu bilginin kendisine özgü konusunu, amaçlarını ve yöntemini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda Schleiermacher'le ve Dilthey'le başlayan yönetime ilişkin çalışmalarla hermeneutik etkinlik, pozitivist yönetime önemli eleştiriler getirerek, sosyal bilimlere yeni bir açılım sağlamıştır. Daha sonra özellikle Heidegger ve Gadamer'le birlikte hermeneutiğin alanı çarpıcı bir şekilde genişletilmiş ve ontolojik zemine taşınmıştır. Günümüz sosyal bilim araştırmalarında, anlama ve yorumlama üstüne yapılan vurgularla hermeneutik etkinlik, önemli bir canlanma göstermiştir.

Kaynakça

- ALİY, A., 2011, Teolog Filozof F.D.E. Schleiermacher: Yaşamı Eserleri Felsefesi, Ankara: Elis Yayınları
- ARLI, A., 2009, "*Bilim, Yöntem ve Hermenötik*", Sosyal Bilim, Etik ve Yöntem, (Ed.) Ahmet Kemal Bayram, Osman Konuk, Ankara: Adres Yayınları.
- ADUGİT, Y., 2005, "*Dilthey'de Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları*", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C.22, S.2, ss. 245-260.
- CEVİZCİ, A., 2005, "*Alman Tarih Okulu*", Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- CEVİZCİ, A., 2005, "*Weber Max*", Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- CEVİZCİ, A., 2005, "*Hermeneutik*", Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- GADAMER, H.G., 2002, "*Hermeneutik ve Sosyal Bilimler*", Retorik Hermeneutik ve Sosyal Bilimler, (Der.) Hüsamettin Arslan, Tercüme: Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- GADAMER, H.G., 2008, *Hakikat ve Yöntem*, (Çev.) Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan, Cilt 1, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- GÜNAY, M., 2002, "*Düşünce ve Kültür Tarihinde Hermeneutik Gelenek*, Dođu Batı, S.19. ss. 81-100).
- ÖZLEM, D. 2000, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- ÖZLEM, D., 1994, Tarih Felsefesi, İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- SLATTERY, M., 2007, "*Pozitivizm*", Sosyolojide Temel Fikirler, (Çev.) Cevdet Özdemir, İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- TOPRAK, M., 2003, Hermeneutik (Yorum Bilgisi) ve Edebiyat, İstanbul: Bulut Yayınları.